פתחו א) [א] של היכל גבהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות וארבע דלתות היו לו שתים בפנים ושתים בחוץ שנאמר [1] שתים דלתות להיכל ולקדש החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות [ב] שכל הבית טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות וכמין א]איצטרמיטא היו ונקפלות לאחוריהן אלו שני אמות ומחצה ואלו שני אמות ומחצה חצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנאמר [2] ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת: **ב** [ג] ושני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בצפון ואחד בדרום שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל שנאמר [3] ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה' אלהי ישראל בא בו והיה סגור נטל את המפתח ופתח את הפשפש ונכנס להתא ומהתא להיכל רבי יהודה אומר בתוך עוביו של כותל היה מהלך עד שנמצא עומד בין שני השערים ופתח את החיצונות מבפנים ואת הפנימיות מבחוץ:

ושלשים

עוד יתבאר בפרק הזה (משנה ז) שעוביו של כותל ההיכל היה משש אמות. וכבר אמר שרחבו של פתח י' אמות. לפיכך כשיהיו לו ב' דלתות בכל דלת ה' אמות כשיפתחו ב' הדלתות לפנים יתכסה עובי הכותל וישאר ממנו אמה וכן השני דלתות הפנימיים חוזרות אל פני הבית ונקפלות אל הכותל כלפנים ומתכסה מה שאחורי הדלתות. ואמר ר' יהודה. שכל דלת מהם היה מפורקת והיא נקפלת לשנים כגון דבר פלוני ודימה אותו לצורה מפורסמת אצלם והיו הארבע דלתות נפתחות לפנים מן הפתח כן ולפי שכל דלת מהן נקפלת לשנים כגון ד]המפורסמות אצלינו היום לכל הבתים היו בו אמתים וחצי וכן באחרים שבפנים כמו שיתבאר בצורה ה]זו (יג) והאמה הנשארת מעובי הכותל היתה מזוזה של חצי אמה בפנים ומזוזה של חצי אמה מבחוץ וכל זה בעוביו של כותל הפתח אחר כך הביא ראיה על זה שכל דלת מהד' היתה מתחלקת לשנים ומחוברות לחוליות כדי שתהא נקפלת מפסוק זה ממה שאמר שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת ומה שאמר שתים מוסבות דלתות. ר"ל שנקפלות כמו שנקפלות הדלתות המחולקות: **ב** הנני מצייר עכשיו ההיכל כולו עם האולם ואכתוב מדותיו באורך וברוחב כמו שיתבאר בפ' הזה ומן הצורה הזאת יתבאר לך כל מה שנזכר מן הביאה לפשפש ו]ההיכל ועוביו והילוכו בעובי הכותל כמו שאומר רבי יהודה זולת זה מאשר יזכור בפ' זה וזו היא ז]צורתו (יד):

פתחו של היכל. **שתים מבפנים.** בשפת עובי הכותל שבפנים לצד הבית: **ושתים מבחוץ.** לשפת עובי הכותל של צד האולם: **להיכל ולקודש.** להיכל כלפי חוץ ולקודש כלפי פנים **החיצונות נפתחות כו': וכמין איסתרמיטא** דרבי יהודה פי' רבינו זכור לטוב יפה יפה במשכנות יחזקאל על המקרא (מא, כד): **ב לשער הגדול.** ההיכל: **פשפש.** פנשטרנו"ן: **נטל.** הכהן: **את המפתח.** בשחרית: **ופתח את הפשפש.** שבצפון השער הגדול: **ונכנס להתא.** לאחד מן התאים שבזוית צפונית מזרחית של היכל הוא האחרון שבשורה והיה מקלת חללו כנגד עובי כותל היכל ב] חקקו כותלו של היכל כנגד התא ועשו פתח בתא שיכנס ממנו לעובי כותל ההיכל עד שמגיע לפשפש הצפוני שאצל שער הגדול הרי שיכול ליכנס מפשפש להתא: ועוד עשו לו פתח לאותו התא כנגד חלל ההיכל: **ונכנס מהתא להיכל.** ופותח שם דלתות פנימיות של היכל ושוב דלתות חיצוניות שלו: וזהו דרבנן דלקמן (משנה ג) חמשה פתחים היו לאותו התא אחד לפשפש ואחד להיכל ולרבי יהודה לא היה צריך התא לשני פתחים הללו שהרי מפשפש היה נכנס בעובי כותל היכל ומהלך בעוביו לצד הדרום עד שעומד בין שני זוגות שערים שבשער הגדול: **ופתח חיצונות מבפנים.** ממקום העובי שהוא עומד שם: **ופנימיות.** של צד היכל פתח: **מבחוץ.** מקום רגליו קרי חוץ כלפי הפנימיות. רבי יהודה לא בעי להאי תא אלא ג' פתחים כשיעור לחביריו אלא אחד מהם למסיבה כמפורש להלן ואף בבנין יחזקאל ה' אמות מונח לפני התא האחרון מכוון חללו כנגד עובי כותלו של היכל לפי החשבון ואפשר להעמיד לו שני פתחים אחד לפשפש וא' להיכל ג] בדברי הימים וה' פתחים לו:

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ד מהל' בית הבחירה הלכה ו:

ב ב מיי' שם פ"א הלי"א:

ג ג מיי' שם פ"ד הלכה ו:

שינויי נוסחאות

א] וכמין **אצטבא** (דפו"י). ובש"מ הביא נ"א דגרסי' **ארצפימטא.** וע"ע בחילופי הגי' שבמשניות ד' וילנא, ב] כנגד עובי כותל היכל שבמזרח חקקו (תוי"ט בש' צורת הבית סימן סד אות יב), ג] ואחד להיכל כדברי חכמים (כתי"א), ד] כגון הדלתות האלו המפורסמות (ש"מ ורשל"י), ה] בצורה שציירנו (רשל"י), ו] לפשפש להיכל והילוכו (ש"מ). וגי' רשל"י לפשפש ההיכל או הילוכו, ז] וזו היא צורת זה והלכה כת"ק (ש"מ),

מסורת הש"ס

א) ערובין ג.

תורה אור השלם

1. וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ:
יחזקאל מא כג

2. וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדְּלָתוֹת שְׁתַּיִם מוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אֶחָת וּשְׁתֵּי דְלָתוֹת לָאַחֶרֶת:
יחזקאל מא כד

3. וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהֹוָה הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יִהְיֶה לֹא יִפָּתֵחַ וְאִישׁ לֹא יָבֹא בוֹ כִּי יְהֹוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ וְהָיָה סָגוּר:
יחזקאל מד ב

פי' הרא"ש

במקום חבורו ונותן צואר הבהמה בטבעת ותוחב ראש הטבעת בקרקע: **ששה סדרים.** זה אצל זה ממערב למזרח ובכל סדר ד' מצפון לדרום טבעת א' לכל משמר ומשמר לכ"ד משמרות: **וי"א ד' סדרים.** ובכל סדר ו' טבעות: **שעליהן שוחטים את הקדשים.** כלומר על ידן: **בית מטבחים.** מקום שחיטה והפשט וניתוח ורחיצת קרבים ובני מעים: **ועליהן ח' עמודים ננסים.** משנה זו פרשתי בתמיד פרק אמר להם הממונה (ל:): **ו הכיור היה בין האולם ולמזבח משוך כלפי הדרום.** בפ' קדשי קדשים (זבחים נט.) מוקי לה כר' יוסי הגלילי דאמר כוליה מזבח בצפון קאי והיה המזבח (כולו) [כלה] כנגד חצי פתחו של היכל והיה משוך כלפי דרום. ולא היה יכול לתתו בין המזבח והאולם דתניא בפ' קדשי קדשים (שם נח:) ר' יוסי הגלילי אומר מתוך שנאמר (שמות מ, ז) ונתת את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח וכתיב (שם, כט) ואת מזבח העולה שם פתח אהל מועד מזבח בפתח אהל מועד ולא כיור בפתח אהל מועד היכן היה נתון בין האולם ולמזבח משוך [קימעא] כלפי הדרום מיד שכלה המזבח נתן את הכיור ונראה קצת כעומד בין האולם ולמזבח, ופריך התם ולוקמיה מכותל [אולם] ולצפון בין האולם ולמזבח ומשני אמר קרא צפונה שיהא צפון פנוי (מכלום) [מכלים]: **וי"ב מעלות היו שם.** ה"ג, וכן מוכח בפ"ק דיומא (טז.) דקא חשיב מנין אמות של עלית הר הבית ואי גרסי' י"ג מעלות לא היתה החשבון מכוון: ה"ג **רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה.** ול"ג ושלחה חצי אמה דא"כ לא היו מעלות האולם משונות ממעלות אחרות שבהר הבית ואנן תנן לעיל בפ"ב (משנה ג) כל המעלות שהיו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה חוץ משל אולם. ומיהו לא ק' כולי האי דיש מהן דהיה שלחה יותר מחצי אמה: ה"ג **אמה אמה רובד ג' אמה אמה רובד ג' העליונה אמה אמה ורובד ארבע ור' יהודה אומר העליונה אמה אמה ורובד חמש.** וה"פ כי בא לפרנס כ"ב אמות שבין האולם ולמזבח באלו י"ב מעלות וה"ק כשעלו המעלות לב' אמות דהיינו ד' מעלות דכל מעלה יש לה גובה חצי אמה אז היה רובד ג' כלומר רצפה של ג' אמות חלקה בלא מעלה הרי ז' אמות בשטח הקרקע ד' אמות לשלח ד' מעלות וג' אמות רובד ועוד אמה אמה ורובד ג' הרי י"ד אמות והעליונה אמה אמה ורובד ד' עד פתח האולם והם ח' אמות הרי כ"ב אמות שבין האולם ולמזבח. ר' יהודה אומר העליונה אמה אמה ורובד [ה'] וצ"ל דשאר רובדין לר' יהודה לא היה בא' מהן אלא רובד שתים דאי לאו הכי הוה כ"ג אמות בין האולם ולמזבח. ואין לומר דאה"נ דס"ל לר' יהודה דבין האולם ולמזבח כ"ג אמה דהא בפ"ק דיומא (שם) דחוק לאוקומי מכלתין דמדות כר' יהודה ואי ס"ל דבין האולם ולמזבח יש כ"ג אמות היכי אתיא כותיה הא תנן לקמן (פ"ה מ"א) דכל העזרה היתה אורך קפ"ז וקא חשיב בין האולם ולמזבח כ"ב אמה. וקשה לי לפי' זה אמאי קאמר אמה אמה ה"ל למימר שתי אמות. ויש גורסין רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה אמה אמה רובד ג' אמה אמה ורובד ג' העליונה אמה אמה ורובד ד' וה"פ לכל אמה ואמה שמגביה הקרקע עושה רובד ג' אמה למעלה הראשונה היה גובה חצי אמה ולמעלה השניה רובד ג' אמות הרי לשתי מעלות ג' אמות וחצי בשטח הקרקע לד' מעלות ז' אמות לח' מעלות י"ד אמות עוד לשתי מעלות ג' אמות וחצי הרי י"ז אמות וחצי ולשני מעלות אחרונות ד' אמות וחצי כי היה הרובד ד' הרי כ"ב אמות שבין האולם ולמזבח, ולא הל"ל העליונה אמה אמה ורובד אלא אגב שיטפא דאחרינא תנייה: **ז וחמש אמלתראות של מילא.** עץ שגדלים עליו עפצים וגם הוא נקרא ארז דכמה מיני ארזים הן, והיינו דקאמ' בריש עירובין (ג.) פסקי דארזא והיו קורות גדולים משוקעות בבנין לנוי והיתה עודפת התחתונה מכל צד על הפתח אמה נמצא ארכה כ"ב אמה כי פתח האולם היה רחב כ' אמה נמצאת העליונה שלשים אמות: **ונדבך.** פי' שורת אבנים היתה בין כל א' וא'. ואיכא למ"ד בריש עירובין קיני כמו קיני עופות עשויין לנוי: **ח כדי שלא יבעט.** כלומר כדי שלא יטה הכותל כי האולם היה גבוה ואין בו עלייה שיהיו התקראות מחזיקות הכתלים ולכך הוצרכו לקבוע כלונסאות של ארז מכותל לכותל להחזיק הכתלים:

פי' הרא"ש (המשך)

היו קבועות בתקרות **האולם.** ומגיעות עד סמוך לקרקע: **ופרחי כהונה** אוחזין בהן ומטפסין **ועולין ורואים את העטרות שבחלונות.** הן חלונות עשויות כיפות מוזהבות ומצויירות ועגולות כמין עטרות ורואין אותם אם צריכות תיקון. ואין לפרש שעולין לטייל ולראות נויין דהא תנן לקמן (פ"ד מ"ה) דמשלשלין האומנין בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם בקול ומראה וריח, ואע"ג דליכא מעילה איסורא מיהא איכא: **שנאמר והעטרות תהיה לחלם כו'.** וקשה דהכא משמע דהנך עטרות לא היו אלא חלונות מוזהבות עשויות כמין עטרות והא כתיב לעיל מהאי קרא (זכריה ו, יא) ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות ושמת בראש יהושע כ"ג אלמא שהיו עטרות ממש שנותנין על הראש. וי"ל דשני דברים היו, ציוה הנביא ליקח כסף וזהב לעשות עטרות חלונות מוזהבות, ועוד ציוה שישימו יהושע בראש להיות כ"ג, וכן נמצא בשם ר' קלונימוס איש רומי: **גפן של זהב.** פרשתי משנה זו בתמיד פ' ראוהו אחיו (כט.): סליק פירקא בס"ד

א פתחו של היכל. שתים מבפנים ושתים מבחוץ. אצל מזוזות הסמוכות לאולם כי עובי הכותל ההיכל היה ו' אמות: **שנאמר שתים דלתות להיכל ולקדש.** להיכל היינו לצד חוץ ולקדש היינו לצד פנים: **החיצונות נפתחות לתוך הפתח.** ומכסות עביו של כותל ה' אמות ונשאר אמה לשתי המזוזות: **בתוך הפתח היו עומדות.** ד' הדלות נפתחות לתוך עביו של כותל הפנימיות לצד חוץ והחיצונות לצד פנים: **וכמין איצטופרומוטא היו.** נקפלות לאחריהם כמין פסקים של גלחים שנקפלים. בב"ר יש (סו, ה) ויהי אך יצא יצא כמין איצטופרומוטא היו פי' הדלת היתה נקפלת וכשנכנס עשו נטמן יעקב אחורי הדלת הנקפלת: **אלו ב' אמות ומחצה.** כשנקפל הדלת ה' אמות היו ב' אמות ומחצה: **שתים מוסבות.** משמע שהיו נקפלות: וכן **שתים לדלת אחת.** והיו שתי דלתות תלויות במזוזות שכלפי פנים ונקפלות ומכסות שתי אמות ומחצה וחצי אמה למזוזה מכאן וחצי אמה למזוזה מכאן: **ב נטל את המפתח ופתח את הפשפש.** בתמיד (ל:) מפרש ששתי מפתחות היו א' יורד לאמת השחי וא' פותח כיון: **ר' יהודה אומר בתוך עביו של כותל היה מהלך.** באותה הכיפה: **עד שנמצא עומד בין שני השערים: ופתח החיצונות מבפנים.** לצד ההיכל: **והפנימיות מבחוץ.** לצד האולם:

מכאן שייך לעמוד הבא

ג ל"ח תאים. חדרים קטנים היו שם סביב ההיכל וקדש הקדשים: **וא' למסיבה.** מפרש לקמן: **ואחד לפשפש וא' להיכל.** כדאמרי רבנן לעיל (משנה ב) דנכנס מן הפשפש לתא ומן התא להיכל: **ד התחתונה חמש.** התא היה רחב ה' מדרום לצפון: **ורובד שש.** עובי הכותל של היכל היה שש אמות עד תקרת התא ואז היה מתקצר אמה כדכתיב (מלכים א ו, ו) כי מגרעות נתן לבית סביב והיה מניח התקרה עליו והיינו דקתני והרובד שש והאמצעי שש עם הרובד והעליונה ז' עם הרובד וכותל ההיכל היה עביו ה'. והא דתנן לקמן (משנה ז) וכותל ההיכל ו' היינו כנגד התא האמצעי: **ה ומסבה היתה עולה.** המסבה זו לא היתה מדרגה עגולה כמו ובלולים (מלכים א ו, ח) דמתרג' ובמסבתא יסקו אלא מדרגה חלקה היתה ומהלכת ממזרח למערב על פני כל הצפון ובקרן צפונית מערבית היו עולים על ראש התאים: **וכשהגיע למערב הפך פניו לדרום.** ומהלך ע"ג התאים כלפי המערב **עד שמגיע לדרום: הגיע לדרום הפך פניו למזרח והיה מהלך בדרום עד שמגיע לפתחה של עלייה.** שהיתה פתוחה לדרום. וכל הפתחים והבניינים הכל בכתב מיד ה' דאל"כ למה לא עשו פתח העליה בצפון ולא היו צריכים להקיף המערב: **ובפתחה של עליה** מבחוץ **כלונסאות היו.** גדולים וחקוק בהם מקום מעמד רגל לעלות ולרדת בהן: **ולולין היו פתוחין.** כמו לול שבין בית לעלייה כך היתה בתקרה חורין: **והיו משלשלין בהן האומנין בתיבות.** שיש בהן ג' מחיצות ויושבין בהן ובונין, דמראה אע"פ שאין בו מעילה איסורא איכא: **ו ההיכל ק' על ק'.** באורך וברוחב באורך עם האולם והתאים כדמפ' וברוחב לא כל ההיכל אלא במקום האולם: **האוטם ו' אמות.** ראיתי מפרשים אוטם יסוד, ולא

ג [א]ושלשים ושמנה תאים היו שם חמשה עשר בצפון חמשה עשר בדרום ושמנה במערב שבצפון ושבדרום חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהם ושבמערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהם [ב]ושלשה פתחים היו לכל אחד ואחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו ובקרן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים אחד לתא מן הימין ואחד לתא שעל גביו ואחד למסיבה ואחד לפשפש ואחד להיכל: ד [ג]התחתונה חמשה ורובד ששה והאמצעית ששה ורובד שבע והעליונה שבע שנאמר [1]היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה: ה [ד]ומסבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולים לגגות התאים היה עולה במסבה ופניו למערב הלך על כל פני הצפון עד שהוא מגיע למערב הגיע למערב והפך פניו לדרום הלך כלפי מערב עד שהוא מגיע לדרום [א]כלפי דרום והיו פניו למזרח היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה שפתחה של עליה פתוח כלפי הדרום [ה]ובפתחה של עליה היו ב' כלונסות של ארז שבהן היו עולין לגגה של עליה וראשי פספסין מבדילים בעליה בין הקדש לבין קדש הקדשים [ו]ולולין היו פתוחין בעליה לבית קדש הקדשים שבהן היו משלשלין את האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהן מבית קדשי הקדשים: ו [ז]והיכל מאה על מאה על רום מאה האוטם שש אמות וגובהו ארבעים אמה אמה כיור ואמתים בית דלפה ואמה תקרה ואמה מעזיבה וגובה של עלייה מ' אמה ואמה כיור ואמתים בית דלפה ואמה תקרה ואמה מעזיבה וג' אמות מעקה [ג]ואמה כלה עורב רבי יהודה אומר לא היה כלה עורב עולה מן המדה אלא ארבע אמות היה מעקה: ז [ח]ממזרח למערב מאה אמה כותל האולם חמש והאולם אחד עשר כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה [ד]אמה טרקסין ועשרים אמה בית קדש הקדשים כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש [ה]מן הצפון לדרום שבעים אמה כותל המסבה חמש והמסבה שלש כותל התא חמש והתא שש כותל ההיכל שש ותוכו עשרים אמה [ו]כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש ובית הורדת המים שלש אמות והכותל חמש אמות האולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החליפות [ט]ששם גונזים את הסכינים [י]והיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי שנאמר [2]הוי אריאל [אריאל] קרית חנה דוד מה הארי צר מאחריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו:

הדרן עלך פתחו של היכל

ר"ש

ג חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהם. רוחב התא מפורש לפניו (משנה ז) התא שש וכותל התא חמש בין תאי המערב בין תאי הצפון אבל לאורכו לא ניתן בו שיעור לא במשנה ולא במקרא ולפי חשבון הנביא צריך ב] רבינו מנחם ג"כ ליתן ט"ז אמה בין אורך התא וכותלו ואין במקרא (מא, ו) אלא שלשה ושלשים תאים א' תן למערב על פני כל הבית וחמשה לדרום וחמשה לצפון ויונתן כך תירגם חד עסרי בסידרא וי"א וי"א חלל בזה על גב זה כן הגיה רבי: **ובקרן מזרחית צפונית.** כלומר בתא שבקרן מזרחית צפונית של היכל: היו **חמשה פתחים.** אתאן לרבנן: **אחד לפשפש ואחד להיכל.** כבר פירשנו לדבריהם (לעיל משנה ב): **ואחד למסיבה.** תנא לקמן (משנה ה) מסיבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולין לגגות התאים ובמקרא כתיב (יחזקאל מא, יא) ופתח הצלע למונח פתח אחד דרך הצפון ופתח אחד לדרום ואומר אני בקרן זוית של צלע זה האחרון בצפונית מזרחית שלו עשו לו פתח במורשא דקרנתא הרי התא הוא פתוח למונח שלפניו במזרח פונה דרך הצפון שהקרן זוית משמש שני צדדין ורגל המסיבה שם הוא בקרן הצפון שמהלכת בצידי התאים כולם ורגליה כלין בקרן התא הזה נמצא פתח הקרן ממנו עולין למסיבה הרי המשנה והמקרא מכוונים ואם לא היה מונח בבית שני תן הפתח כולו לצפון התא והיינו אחד למסיבה דמתני': **ד התחתונה.** ג] התא התחתונה: **חמש.** רוחב: **ורובד שש.** שיעור התיקרה שע"ג שש אמות שהקורות כונסות במגרעות החומה של היכל אמה אחת: לכך נמצאת **האמצעית שש.** רחבה: **ורובד שלה.** היא תקרה עליונה של אמצעית שכונסת היא אמה בחומה יותר מתיקרה של תחתונה לכך נמצאת העליונה רוחב שבע: **ה לגגות התאים.** לראות בבדק הבית: ה"ג **הולך כל פני הצפון של היכל דרך גגות התאים: היה מהלך בדרום.** היכל מעל גגות התאים: **עד שהוא מגיע** בבין קדש הקדשים ובין ההיכל ושם פתח לעליה תקרה ומעזיבה ד] שעל כל אורך סיפון הבית שמבפנים: **ובפתחה של עלייה.** בפנים על ה] המערכה: **היו שני כלונסות.** זקופות למעלה כלפי גג הבית ובין הכלונסות שליבות **שבהן עולין לגגה של עלייה: וראשן פספסין.** בראשי כלונסות של מטה שראשן העב הופכין למטה וחודו של כלונסות הדק זוקפין למעלה שם היו פספסין וגיזרין מונחין כלפי של אמה טרקסין והן מבדילין בעליה בין עליית ההיכל ובין עליית קדשי הקדשים. ובפ' הוציאו לו (יומא נד.) אמרו שתים פרכות בדביר וב' כנגדן בעלייה כדי להפסיק בין ב' עליות: **ולולים.** ארובות פתוחות ו] לעליית קדש הקדשים: שדרך שם **משלשלין את האומנין.** למטה ז] בדביר לבדוק סדקי הכתלים. וכדי שלא יזונו עיניהם מזיו שכינה מורידין אותן בתיבות: **ו ההיכל מאה על מאה.** מפורש לפניו (משנה ז) ממזרח למערב מצפון לדרום ועל רום מאה מפרש עכשיו: **האוטם שש אמות.** המפתן גבוה מהארץ שש אמה בבנין אטום חומה סתומה. וצריך לומר מעלות היו באולם שמהן עולין על המפתן ומורדות בהיכל לירד בהן מהמפתן: **גובהו.** של כותל מהאוטם ומעלה **ארבעים אמה: אמה כיור.** ציורין וצורות באמה אחת: **ואמתים בית דילפה.** מקום עשו שם אם ידלף הבית יקלח לחוץ: **ואמה תיקרה.** הוא הסיפון: ועליה **מעזיבה** עובי אמה: **וגובה של עליה** מהסיפון ומעלה **ארבעים אמה:** ושוב **אמה כיור ואמתים בית דילפה.** בראש העלייה כמו ח] בקלע הבית: **ואמתים תיקרה ומעזיבה.** למעלה כמו למטה: **ושלש אמות מעקה.** סביב גג המעזיבה וגג עשוי על המעזיבה משפע ועולה עד לשוה גובהו של מעקה: **ואמה כלה עורב.** מהמעקה ולמעלה שפודים נעוצין בגג אמה גובהו ט] לכלא ולמימנע העוף מעליו שלא יטנף: ר' יהודה לא י] צריך לאמה כלה עורב ומגביה המעקה ארבע והרי ק' אמה: **ז** מסיבה וכותלה שמנה זה שיעור המשנה אבל למקרא צריך לעשותן של עשרה מתוך שממעט ברוחב התא מיכן שכן כתב (יחזקאל מא, ה) ורוחב הצלע ארבע אמות הרי מיעט בתאים ארבע אמות מזה ומזה כנגדן הרחיב מסיבה והורדה בד' אמות למלאות ע' רחב בהיכל לאחוריו כך השיב לי רבינו ולחבירי: **והאולם עודף עליו כו'.** יא] מלבד החילפות צריך להרחיב כותלי האולם לצפון יב] כנגד התא להמסיבה והכותל ולדרום כנגד התא והורדת מים וכותלה שהן י"ט אמות מזה ומזה וצורך היה לו כן לחזק ולתקף בנין גבוה כזה שכן שלמה עשאו ק"כ גבוה כדכתיב בדברי הימים (ב ג, ד) אע"פ שגובה הבית יג] בל' כל שכן בני הגולה שהרימו היכל ק' יד] והם עשו באולם ושוב נדבק בכותלי בית החילפות הרי לך מאה לפניו: **סכינים.** בלשון ערבי חלפא: **צר מאחוריו.** ע' אמה: **ורחב מלפניו.** ק' אמה: **הדרן עלך פתחו של היכל**

ר"מ

ג כבר אמרנו בתמיד (פ"ג משנה ז) שתא נקראת ההרחקה שיש בין שתי הכתלים וכשתסתכל בצורת ההיכל שציירנו תמצא בצפון חמשה הרחקות והם כותל מסבה ומסבה וכותל התא והתא וכותל ההיכל וכמותם בדרום לפיכך אמר שעל אלו החמשה הרחקות היו חמשה תאים ועל חמשה תאים טו] שניים והוא מ"ש **חמשה על גבי חמשה וחמשה על** טז] **גבם** עד שהיו שלש שורות של תאים וכן צורתם (טו) וכיוצא בו היה בדרום ואל יטעך שקרא אותם כותלי יז] ומסבה וכותל התא והתא וכותל ההיכל ואח"כ חזר וקראם כולם תאים לפי שהרחקה שיש בין שני הכתלים הוא התא וכולם תאים יח] אבל כותל המסיבה וכותל התא וכותל ההיכל לא היה כותל סתום אלא שני כותלים וביניהם הרחקה כמו שציירנו ולקצת התאים היו יט] שמות כגון שקרא השורה התחתונה מהם מסיבה ובית הורדת המים וזולתם כמו שכתבנו בצורה וכמו שזוכר בפרק זה (משנה ז) וכשתסתכל בצורה ג"כ תמצא במערב שלשה הרחקות והם כותל התא והתא וכותל ההיכל והיו עליהן שלשה תאים ושנים על כ] גביהם כן (טז). ומה שאמר כאן לפשפש אחד. ר"ל לתא שיש בו הפשפש הצפוני שבו נכנסין להיכל וזהו הפתח שהיה בצפונו של תא שהיה לו חמשה פתחים והתא הזה היה בשורה אמצעית מהתאים והוא שעל גבי המסבה. **ד** כא] היציעים הם הגזוזטראות המקיפות להיכל מבחוץ והיתה גזוזטרא אמצעית יותר רחבה מן התחתונה והעליונה יותר רחבה מאמצעית כדי שלא יהא אפשר כב] להדבק בכותל והוא מה שנאמר כי מגרעות נתן לבית וגו' וכן היה מוקף כל ההיכל מבחוץ לכותל המסבה ג' גזוזטראות כצורה זו (יז): **ה** הקפה זו שמקיף ההיכל עד שיגיע אל העליה היא בתוך התאים המקיפים להיכל כמו שציירנו. ועכשיו אמרו שהיתה עליה על ההיכל כג] וקדש הקדשים ובקרקע עלייה היה דבר מבדיל בין קירוי ההיכל ובין קירוי קדש הקדשים. **ולול.** הוא פתח קטן ולפיכך אמר שלול היה בקרקע העליה פתוח אל קדש קדשים ליכנס בהם האומנים אל קדש הקדשים אם יצטרך לתקן שום דבר והואיל וזכרנו האומנים נאמר כאן שאם נצטרך בנין בתוך ההיכל משתדלים ומכוונין שיהיה האומן כהן כשר ואם אי אפשר שלא נמצא אלא ישראל יכנס וכתוב בתוספתא דכלים (ב"ק א, ט) הכל נכנסין לבנות ולתקן ולהוציא הטומאה מצוה בכהנים אין כהנים נכנסין לוים אין לוים נכנסין ישראלים מצוה בטהורים אין טהורים נכנסין טמאים מצוה בתמימים אין תמימים נכנסין בעלי מומין מצוה שיכנסו בתיבות אין שם תיבות יכנסו דרך פתחים: **ו** זכר מדת גבהו ואח"כ יזכור ארכו ורחבו. **ואוטם.** הוא בנין אטום שבונים בגוף הקרקע יסוד ועליו מעמידין הכתלים. **וכיור.** הוא פיתוח והחפירות שמפתחים הבנאים בסיד ובאבנים ולפעמים אומרים כיורן וציורן ר"ל פיתוחין וציורין. ודלף שם כד] טיף המים מן הקירוי והיה נוהג אצלם בבנינים לעשות לבית שני קירויים קירוי למעלה מחבירו ונותנים בין שניהם מעט הרחקה וקורים אותו החלל **בית הדילפה** על שם הדלף כדי שאם יטיף הקירוי העליון יעמדו מים באותו החלל. **ותקרה.** קירוי כה] הקורות בלבד. **ומעזיבה.** היא הסיד והאבנים שנותנין על הקירוי כבר פירשנו זה בסוכה (פ"א משנה ז). כו] **וכלה עורב.** מאבד העורבין לפי שהיה מקיף ההיכל למעלה מן המעקה מארבע רוחותיו כז] בחשק של ברזל גובה אמה חד כמו הסייף כדי שלא ישב עליו שום עוף על ההיכל מפני שנחתכים רגליו באותו הסייף ולפיכך קורין אותה כח] כלה עורב ואע"פ שאין צריך לצייר הרי זו צורה מה שנזכר בהלכה זו מגבהו של היכל כט] והיא מצויירת בשולי הדף (יח): **ז** צורת ההיכל באורך ורחב ואלו המדות הנזכרות כבר ישבנו אותם בתחלת פרק זה וכשתסתכל בו תמצא כל הכתוב הזה התבאר מאותה הצורה וכן כתוב בענין בית ראשון (מלכים א, ו) שארכו של היכל היה ששים ורחבו עשרים והיה קודש הקדשים שלישיתו כמו במשכן והוא עשרים אמה וההיכל ארבעים. והכותל המבדיל בין ההיכל וקודש הקדשים והוא הנקרא **טרקסין.** היה בו פתח ועליו פרוכת אחד ונולד להם ספק בבית שני על עובי כותל הטרקסין אם היה נכלל עם הארבעים של היכל ויהיה רוחק הפרוכת מכותל מערבי עשרים ואחד אמה או היה מכלל קדשי הקדשים ותהי שפת הפרוכת בשליש בצמצום ולפיכך נתנו עובי הכותל מחוץ למדת ההיכל וקדש הקדשים ל] ונותנין עליו פרוכת מבפנים ופרוכת מבחוץ והיה הטרקסין בין שתי פרוכות והיה בין שתיהן אמה כמו שביארנו בחמישי מכפורים (משנה א) והיה כולו ר"ל כל ההיכל מאה על מאה אבל היו מטין הבנין מעט לצד מערב לא] וכשימשך לצד המזרח מתרחב כדמות האריה שהוא **רחב מלפניו וצר מאחוריו** כגון זה (יט): **הדרן עלך פתחו של היכל**

מסורת הש"ס

א) פסחים כו., ב) [יומא נב.], ג) [מ"ק ט. וש"נ], ד) ב"ב ג., ה) שם סא.

תורה אור השלם

1. הַיָּצוּעַ {הַיָּצִיעַ} הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבָּיִת: מ"א ו ו

2. הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל קִרְיַת חָנָה דָוִד סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה חַגִּים יִנְקֹפוּ: ישעיה כט א

שינויי נוסחאות

א] הגיע לדרום הפך פניו למזרח (ש"מ), ב] הנוסח בדפו"י צריך רבינו מנ' כ"כ, ובד' פפד"מ ת"פ פתחו רבינו מנח'. אך התוי"ט בספרו צורת הבית (סי' סד אות יב) העתיק לשון רבינו כך: ולפי חשבון הנביא צריך רבינו מנוחתו כבוד ליתן. וכ"ה היעב"ץ [וכן בריש המסכת הלשון 'שסדר לפני רבינו מנוחתו כבוד', בדפו"י גם שם נכתב בראשי תבות]. ובכתי"א הגי' רבינו לכבוד. ובמ"ה הביא כ"א, ולפי החשבון של רבינו מנחם צריך ג"כ ליתן, ג] היציע התחתונה (כתי"א), ד] מעל כל אורך (כתי"א), ה] על המעזיבה (כתי"א), ו] בעליית (כתי"א), ז] למטה בחבל (כתי"א), ח] בקרוי (יעב"ץ), ט] לכלוא ולמנוע העוף (מלאכ"ש), י] לא צריך לאמה (כתי"א), יא] עודף עליו. כלומר מלבד (כתי"א), יב] כתלי האולם לצפון ולדרום כנגד התא [וגי' צורת הבית סי' נ', התאים] והמסיבה והכותל כנגד [בכתי"א: וכותלה וכנגד] התא (דפו"י), יג] שגובה הבית שלשים (ד"ו רפ"ח), יד] ומה עשו באולם ושוב נבדק בכתליו בית החילפות (דפו"י), טו] ועל חמשה תאים היו חמשה תאים שניים (ש"מ), טז] על גביהם עד (רשל"י), יז] כותל מסיבה ומסיבה וכותל התא (רשל"י), יח] וכולם תאים כותל המסיבה, כצ"ל (רשל"י), יט] היו להם שמות (רשל"י), כ] ושנים על גביהם [גי' רשל"י על גבי השלשה] ומה שאמר וכן לפשפש (ש"מ ורשל"י), כא] אלו היליעים (ש"מ), כב] שלא יהא אפשר לעלות בכותל (רשל"י), כג] על ההיכל ועל קדש הקדשים (ש"מ), כד] שם נטיפת המים (רשל"י), כה] קרוי הנחת הקורות (ש"מ), כו] וכולה עורב (רשל"י), כז] בשם של ברזל (רשל"י), כח] כולה עורב (רשל"י), כט] מגבהו של היכל, כצ"ל. ועד סוף המשנה נמחק (רשל"י), ל] והיו נותנין עליו פרוכת (רשל"י), לא] הבנין מעט כגון זה [היינו ציור יט. ול"ג בסוף פי' משנה זו 'כגון זה'] צר לצד מערב (רשל"י),

שיטה מקובצת

טרקסין. עיין ב[ערוך] ערך טרקסין בסוף אות ט', ובירושלמי פ"ח דכלאים ה"ד:

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ד מהל' בית הבחירה הלכה י:
ה ב מיי' שם הלכה יא:
ו ג מיי' שם הלכה ט:
ז ד מיי' שם הלכה יב:
ח ה מיי' שם הלכה יג:
ט ו מיי' שם הלכה ג:
י ז מיי' שם הלכה ד:
יא ח מיי' שם הלכה ה:
יב ט מיי' פ"א מהל' כלי המקדש הל' טו:
יג י מיי' פ"ד מהל' בית הבחירה הלכה ט:

פי' הרא"ש

נהירא דלשון אוטם לא משמע הכי ועוד למה מנה היסוד שתחת הקרקע שאינו נראה בכלל מנין גובה הבית ועוד א"א דבנין גדול כזה לא היה לו יסוד אלא ו' אמות. ונראה דיסוד לא קחשיב אלא לאחר שעלה הבנין מהארץ היה כולו אטום בלא חלל ו' אמות וזו היא הרצפה: **גבהו** עד העלייה **מ' אמה: אמה כיור.** ציצים ופרחים מצוייר סביב ברחב אמה: **ואמתים בי דילפא.** חברו אבנים גדולות לבנין ושקעום בחומה והניחו קורה גדולה על האבנים לתת עליהן קורות התקרה לבלתי אחוז בקירות הבית: **ואמה תקרה.** עובי הקורות והנסרים שעליהן: **ואמה מעזיבה.** נסר ורצפה: **ואמה כלה עורב.** טבלאות של ברזל ובהן קבועות מסמרות חדין למנוע את העורבים לשכון שם שלא יביאו את הטומאה וכן היה על כל גג ההיכל. ובערוך (ערך כל) פי' שהיה צורה להבריח את העופות כדרך שעושין שומרי הפירות: **ז אמה טרקסין.** היא מחיצה המבדלת בין ההיכל ובין קדש הקדשים, והיא היתה מחיצת אבנים בבית ראשון ובבית שני שהיה גבוה יותר מן הראשון ולא היה יכול לעמוד בנין רוחב אמה ולהוסיף על הבנין א"א עשו ב' פרוכות וביניהן אמה ונקרא טרקסין ע"ש שסוגר בעד הלוחות שנתנו בסיני מלשון טרוקי גלי (ברכות כח.): **מן הצפון לדרום** [וכו'] **כותל ההיכל ו' והתא ו'.** כנגד תא האמצעי שהיה ו' קחשיב כותל ההיכל שהיה ו' כדפירשתי לעיל (משנה ד): **ובית הורדת המים ג'.** היה מקום שמי נפתוח נמשכין דרך שם בצנורות ועולים לים שעשה שלמה ולבית הטבילה: **בית החלפות.** אותו העודף נקרא בית החלפות: **מאחוריו.** לצד מערב כי היו שם חלונות וגונזין בהן הסכינין וכתיב בעזרא (א, ט) מחלפים תשעה ועשרים והיינו סכינין: **צר מאחוריו.** ע': **ורחב מלפניו.** ק': סליק פירקא בס"ד

כל א) [א]העזרה היתה אורך מאה ושמונים ושבע על רחב מאה ושלשים וחמש מן המזרח למערב קפ"ז [ב]מקום דריסת רגלי ישראל י"א אמה מקום דריסת הכהנים אחת עשרה אמה [א]המזבח שלשים ושתים בין האולם ולמזבח עשרים ושתים אמה [ב]החיל ק' אמה ואחת עשרה אמה לאחורי בית הכפורת: **ב** [ג]מן הצפון לדרום מאה ושלשים וחמש ב)[ג][ד]מן הכבש ולמזבח ששים ושתים מן המזבח לטבעות שמונה אמות [ה]מקום הטבעות עשרים וארבע מן הטבעות לשלחנות ארבע מן השלחנות ולננסין ארבע [ד]מן הננסין לכותל העזרה שמונה אמות [ו]והמותר בין [ה]הכבש לכותל ומקום הננסין: **ג** ג)[ז]שש לשכות היו בעזרה שלש בצפון ושלש בדרום [ו]שבצפון לשכת המלח לשכת הפרוה לשכת המדיחים לשכת ד)המלח שם היו נותנים מלח לקרבן לשכת הפרוה שם היו מולחין עורות [ז]קדשים ועל גגה היה בית [ח]הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים לשכת המדיחין [ט]ששם היו מדיחין קרבי הקדשים ומשם מסיבה עולה לגג בית הפרוה: **ד** [י]שבדרום לשכת העץ לשכת הגולה לשכת הגזית לשכת העץ אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר לשכת כהן גדול היתה אחורי שתיהן וגג שלשתן שוה לשכת הגולה שם היה בור [יא]קבוע והגלגל נתון עליו ומשם מספיקים מים לכל העזרה לשכת הגזית שם היתה ה)סנהדרין גדולה של ישראל יושבת [ח]ודנה את הכהונה [יב]וכהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא והולך לו ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים ויום טוב היו עושים שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן וכך היו אומרים ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן [יג]וברוך הוא שבחר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי קדשים:

הדרן עלך כל העזרה וסליקא לה מסכת מדות

ר"ש

כל העזרה היתה קפ"ז. יד] מגובה של עזרת ישראל עד לאחורי הכפורת כמו שמפרש באורך ורחבה קל"ה בעזרת נשים שהרוחב לא שוה שכותלי כל העזרות כולן הולכות בשוה ובמישור: **ב מן הצפון לדרום.** מפרש לך מה היה משמשת העזרה: הכבש לעצמו שלשים אורך מקום הטבעות כ"ד אמות שלחנות של שיש בשש עמודים הננסים שנויים בפרק שלישי (משנה ד): **והמותר.** הוא עשרים וחמש אמות: פרוש אותו בין כבש לכותל מזה: **ובין מקום הננסין.** מצד אחר: **ג שם היו מולחין עורות קדשים.** לכך נקראת פרוה על שם עורות הפרים שבה דומיא דחברותיה שנקראו על שם מעשיהן וזכר לדבר זהב פרוים (ד"ה ב ג, ו) שדומה לדם הפרים אבל בית טבילה שעל גגה פרוה מגושא בנאו ועשאה טו] דומה לדומה בית טבילה בחול שבנו על גב שער המים טז] אמת נ"ל: **ד לשכת כ"ג.** לשכת פרהדרין: **היתה אחר שתיהן.** אחר לשכת הגולה ואחר לשכת הגזית: **וגג שלשתן שוה.** למעלה: **בור הגולה.** מים מתוקים לשתיה ואמת המים להדחה:

הדרן עלך כל העזרה

ר"מ

ג כבר הקדמנו בתחילת מסכתא זו שהשער השלישי משערי העזרה שהיו בדרום נקרא שער המים ונתבאר בגמרא דיומא (לא.) שעל השער הזה היה מקוה המים שטובל בו כ"ג ביוה"כ טבילה ראשונה והיו המים באים שמה ממעיין שהיה שם ששמו עין עיטם ועל טבילה זו אמר ביומא (שם) שהיתה בחול כמו שפירשנו שם ונתבאר שהיתה לו לכ"ג לשכה אצל מקוה זה על שער העזרה וכפי הנראה להם בתלמוד (שם יט.) שלשכת העץ שבצפון שהיתה לשכת כ"ג וגם כן לשכת פרהדרין הנזכרת בתחלת כפורים ושלשכה זו שבדרום על שער המים היא לשכת בית אבטינס שמשביעים אותו שם ערב יוה"כ כמו שביארנו שם וכן נתבאר בגמרא יומא (כה.) שלשכת הגזית חציה קדש וחציה חול ויש לה שני פתחים אחד פתוח לקדש ואחד פתוח לחול ושחציה של חול הוא לצד מערב ובאותה המחצה יכולין לשבת לפי שכבר ביארנו שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד. **פרוה.** שם איש אמגושי שחתר בקיר העזרה בלשכה זו כדי לראות העבודה ונהרג על כן נקראת הלשכה על שמו. והואיל וזכרנו כבר ציור המזבח ומקום מדותיו וכן מקום מדת ההיכל אני רוצה לצייר עכשיו צורת העזרה כולה יז] ושיעורה ומדותיה לארכה ולרחבה וכל מה שהיה בה מלשכות ואסמוך אליה עזרת נשים ובית המוקד ולא אתעסק במידת ההיכל והמזבח רק אזכיר אותם כפי יח] שמותם שהקדמנו בלי זכירת מדת כל חלק מהם הואיל והקדמנו אותו וזו היא הצורה הכללית שייעדנו אותה והבטחנו עליה במקומות רבים מן המשנה (ב). הדרן עלך כל העזרה

פי' הרא"ש

א כל העזרה. הנק' מחנה שכינה וטמא חייב עליה כרת: **ב הכבש והמזבח ס"ב.** אע"פ שהמזבח היה ל"ב והכבש היה ל"ב בשטח הקרקע לא היו אוכלים אלא ס"ב כי ב' אמות של הכבש היו פורחות כנגד אמה יסוד ואמה סובב: **מן השלחנות לננסין.** הן ד' שולחנות של שיש ששנינו במס' תמיד (לא:) שעליהן היו מדיחין את הקרביים. והא דתנן בתמיד פרק לא היו כופתין (שם.) הקרבים מדיחין אותן ג' פעמים במעוטה על שלחנות של שיש שבין העמודים והכא תנן שהיו רחוקים מן הננסין ד', צ"ל שאחרים היו. א"נ האי בין העמודים לאו דוקא וקרי ליה שפיר בין העמודים אע"פ שרחוקים ממנו. ומיהו הא דתנן בפירקין דלעיל (פ"ג מ"ה) ובתמיד פ' אמר להם הממונה (ל:) שבהן תולין ומפשיטין על שולחנות של שיש שבין העמודים צ"ל דאחרות היו דא"א שתהא הבהמה תלויה באונקלאות ומגעת לשולחנות הרחוקים ד' אמות מן הננסין. ותימה דלא חשיב מקום השלחנות. ורש"י ז"ל תירץ בפ"ק [דיומא, טז:] דלא צריך למיתני דכבר מפורש ע"י יחזקאל (מ, מג) דאמה וחצי ארך כל א' ורחב כל א': **והנותר.** מקל"ה: היה בין הכבש ולכותל ומקום הננסין. וגם מקום השולחנות: **ג לשכת בית הפרוה.** ביומא (לה.) מפרש מאי פרוה פרוה אמגושא פרש"י אדם מכשף עשאה וישראל הוה דגוי לא היה יכול לבנות שום דבר בהר הבית כדנפקא לן בפ"ק דערכין (ה:) מלא לכם ולנו לבנות בית (עזרא ד, ג). ור"ח פי' שהיה מכשף אחד שעלה בדעתו לראות כ"ג ביום הכפורים בשעה שמקטיר קטורת ועשה מחילות מירושלים להר הבית ומצאוהו בלשכת בית הפרוה והרגוהו שם והיה שמו פרוה: **ד אבא שאול אומר לשכת כ"ג כו'.** מילתא באנפי נפשה היא ולא קאי אדרבי אליעזר בן יעקב: **בור הגולה.** עשאוהו כשעלו מן הגולה: **לובש לבנים.** מרוב שמחה: **סליק פירקא וסליקא לה מסכתא** בס"ד. תם ונשלם ש"ל ית'

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ה מהל' בית הבחירה הל' ד:
ב ב מיי' שם הל' יב:
ג ג מיי' שם הל' יג:
ד ד מיי' שם הל' טו:
ה ה מיי' שם הל' יד:
ו ו מיי' שם הל' יג:
ז ז מיי' שם הל' יז:
ח ח מיי' פ"ו מהלכות ביאת מקדש הל' יא:

שינויי נוסחאות

א] והמזבח (ש"מ), ב] ההיכל מאה אמה (ש"מ ומ"ה), ג] הכבש והמזבח ששים ושתים (ש"מ), ד] ומן הננסין (ש"מ), ה] בין כבש לכותל (ש"מ), ו] שבדרום לשכת המלח (ש"מ), ז] עורות הקדשים (ש"מ), ח] בית טבילה לכהן (ש"מ), ט] שם היו מדיחין קרבי קדשים (ש"מ), י] שבצפון לשכת העץ (ש"מ), יא] שם היה בור הגולה והגלגל (ש"מ), יב] שכל כהן שנמצא (ש"מ), יג] מכאן ועד סוף המשנה נמחק (ש"מ), יד] מגובהה של עזרת (כתי"א), טו] דומה לדומה בבית טבילה בחול (דפו"י). ובהגהות יעב"ץ הגיה דומה דומה לבית טבילה, טז] ביומא (לא.) נ"ל (כתי"א). ויתכן שתיבת נ"ל מוספת על הד"ה שלאחריו, יז] ושיעוריה (רשל"י), יח] כפי תבניתם שהקדמנו (רשל"י),

מסורת הש"ס

א) יומא טז: [מנחות לז:], ב) זבחים סב., ג) יומא יט., ד) מנחות כא: ע"ש בתוס' ד"ה בלשכות, ה) תוספתא דסנהדרין פ"ו [ותוספתא דחגיגה פ"ב],

---

חתימת מעתיק הש"מ לסדר קדשים

אמר המעתיק והמסדר בלב נשבר מדבר בראותי ימי בחורתי קלו מני רץ ברחו ומלאכי שיבה קרבו ויאתיו ויסורי קשים רבים מי מנה כל יום ויום כפשע ביני ובין המות תש כחי ונס לחי והדבר אין בי לא ידעתי יום מותי ואנכי הולך שחוח אין בקדקדי מוח ולא טעם ולא ריח ניחוח ואנה אמצא מנוח ולבי מלא אנחה אוי לי מיום התוכחה על מה תהיה לי הבטחה עת אתן דין וחשבון ובידי אין תשורה וקרבן סעיפי ישיבוני והם יורוני אולי תמצא מצוה אחת הקיימת לדורות אשר היא ממצות היקרות והיא תליץ בעדך ביום הדין ותהיה לך למשמרות והנה ה' אינה ברב חסדיו להוציא אור תעלומה את הגהות וחידושים אשר אסף וליקט הגאון ר' בצלאל אשכנזי ז"ל בעל שיטה מקובצת על סדר קדשים והנה באו לידי הגמרות שלמד הגאון רבינו בצלאל אשכנזי ז"ל וכתב בכתי"ק הגהות על גמרא ורש"י ותוס' הגהות אמתיות אשר העתיק מתוך כת"י שהיה לו מהראשונים ושיטות מהראשונים תוס' הרא"ש תוס' חיצוניות ותו"א תוס' רבינו פרץ תוס' מרבינו ברוך וגליוני תוס' מהרא"ש ופי' מרגמ"ה ופי' מראב"ק תוס' טוך ופי' לא נודע למי רש"י כת"י הראב"ד והרז"ה ותוס' החסרים בדפוס תוס' בכת"י והנה אלו הגמרות כתב בס' קורא הדורות שראה אותם ורצה לקנותם ומסיבות מחלוקת שנעשה מזה נמנע מלקנותם והנה ע"י סיבה זאת היו אלו הגמרות סגורות ומסוגרות ולא שזפתם עין לראותם והנה ברבות הימים ושנים נשכח יוקר מציאותם וע"י שהיתה כתיבה אשכנזית ולא יכלו חו"ר ספרדים לקרותם נעשו הפקר והי' מטושטש וכתב קטן והנה קמתי ושנסתי מתני ואזרתי כגבור חלצי ולתת כח עיוני יגעתי ביגיעה רבה ימים ושנים להביט ע"י כלי זכוכית מגדל האותיות ולא נלאיתי מלהעתיקם שלשה פעמים ולמודע אני צריך כי נמצא עוד קובץ כת"י [אמרו המדפיסים: מהכ"י ההוא הדפסנו תשלום שיטה מקובצת למסכת מנחות למן דף קו עד הסוף אשר נחסר מגליון הש"ס של הרב"א ז"ל. וכן לכל מסכת חולין נדפסו מכ"י מהר"ש עדני ז"ל הנ"ל] מאלו הגהות והחידושים אצל החכם ה"ר יהודה אזולאי נ"י ואומרים מפי השמועה שהוא העתקת הר"ש עדני ז"ל תלמיד הגאון רב"א אולם נראה לכל עין רואה שלא העתיקם מגוף הש"ס אשר לפני כי בהקובץ הנ"ל חסר הרבה מהגהות ומחידושי הראשונים וגם אינו עולה בסדר נכון ומלבד שחסר במס' זבחים עד דף כ"ג ואולם אנכי סדרתי בסדר נכון כ"א למקום הראוי והנה מה שנמצא מתוקן בהש"ס חדשים דפוס ווילנא ווין לא העתקתי והנה בטחתי בחסד הבורא כי ימצא המעיין רב עונג כי יאירו עיניו בהגהות והפירושים היקרים ה' יאיר עיני להבין עמקי סודות תורתו הקדושה כמ"ש גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ולקיים כל מצותי' אמן:

הכ"ד המעתיק והמסדר מתאבק בעפר רגלי חכמי הדור ומשתחוה מול הדרתם עמום התלאות המצל"ה יום ג' ט"ו סיון שנת תר"ל לפ"ק אברהם במוהר"ר צבי הירש זצלה"ה אייזנשטיין מילידי עיר דארהיטשין תושב עה"ק ירושלים ת"ו

אחר השלמת המסכתא יאמר זה ויועיל לזכרון בעזרת השם יתברך

א) **הַדְרָן** עֲלָךְ מַסֶּכֶת מִדּוֹת וְהַדְרָךְ עֲלָן. דַּעְתָּן עֲלָךְ מַסֶּכֶת מִדּוֹת וְדַעְתָּךְ עֲלָן. לָא נִתְנְשֵׁי מִינָךְ מַסֶּכֶת מִדּוֹת וְלָא תִתְנְשֵׁי מִינָן לָא בְּעָלְמָא הָדֵין וְלָא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי:

יאמר כן שלשה פעמים ואחר כך יאמר

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא תּוֹרָתְךָ אֻמָּנוּתֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּתְהֵא עִמָּנוּ לָעוֹלָם הַבָּא. ב) חֲנִינָא בַּר פָּפָּא רָמִי בַּר פָּפָּא נַחְמָן בַּר פָּפָּא אַחַאי בַּר פָּפָּא אַבָּא מָרִי בַּר פָּפָּא רַפְרָם בַּר פָּפָּא רָכִישׁ בַּר פָּפָּא סוּרְחָב בַּר פָּפָּא אַדָּא בַּר פָּפָּא דָּרוּ בַּר פָּפָּא:

הַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפִיּוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְנִהְיֶה כֻּלָּנוּ אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ: מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא לִי: יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ: לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: אָמֵן אָמֵן אָמֵן סֶלָה וָעֶד:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאָנוּ מַשְׁכִּימִים וְהֵם מַשְׁכִּימִים. אָנוּ מַשְׁכִּימִים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לִדְבָרִים בְּטֵלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וְהֵם עֲמֵלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וּמְקַבְּלִים שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָן מְקַבְּלִים שָׂכָר. אָנוּ רָצִים וְהֵם רָצִים. אָנוּ רָצִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת. שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי כְּשֵׁם שֶׁעֲזַרְתַּנִי לְסַיֵּם מַסֶּכֶת מִדּוֹת כֵּן תַּעַזְרֵנִי לְהַתְחִיל מַסֶּכְתּוֹת וּסְפָרִים אֲחֵרִים וּלְסַיְּמָם לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתְךָ בְּאַהֲבָה. וּזְכוּת כָּל הַתַּנָּאִים וַאֲמוֹרָאִים וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יַעֲמוֹד לִי וּלְזַרְעִי שֶׁלֹּא תָמוּשׁ הַתּוֹרָה מִפִּי וּמִפִּי זַרְעִי וְזֶרַע זַרְעִי עַד עוֹלָם. וְתִתְקַיֶּם בִּי בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ. כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים: אוֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא: בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא. וּלְאַחֲיָא מֵתַיָּא. וּלְאַסָּקָא לְחַיֵּי עָלְמָא. וּלְמִבְנֵא קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם. וּלְשַׁכְלֵל הֵיכְלֵיהּ בְּגַוַּהּ. וּלְמֶעְקַר פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה מֵאַרְעָא. וּלְאָתָבָא פּוּלְחָנָא דִשְׁמַיָּא לְאַתְרֵיהּ. וְיַמְלִיךְ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵיהּ וִיקָרֵיהּ. [וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ]: בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב. וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא: לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא. וְאִמְרוּ אָמֵן: עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן. וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן. וְעַל כָּל מָאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא. דִּי בְאַתְרָא (קַדִּישָׁא) הָדֵין וְדִי בְכָל אֲתַר וַאֲתַר. יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וּפֻרְקָנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאִמְרוּ אָמֵן: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

א) [פי' הגון על זה תמצא בס' החיים שחיבר אחי הגאון מהר"ל מפראג בספר זכיות ח"א פ"ג]. ב) [בסיומא בסוף תשובת הרמ"א ז"ל וכן בס' יש"ש בב"ק כתוב רמזים על הזכרת שמות הללו].